

УДК 811.161.2'373.2

КОТОВИЧ Віра – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, 82100, Україна (virako@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6370-8135>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4557.2018.42.150393>

ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ОЙКОНІМІКОНУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано етнографічні дослідження вчених XIX – початку XX ст., які розглядали проблеми функціонування назв поселень у контексті своєї науки. З'ясовано точки дотику етнографії та новітньої галузі наукових досліджень – етнолінгвістики. Доведено, що етнолінгвістика межує з етнологією, культурологією та психолінгвістикою і спрямовує свої зусилля на вивчення способів віддзеркалення в мові й мовленні діяльності етнічної свідомості, менталітету, характеру, матеріальної та духовної культури народу. Етнолінгвістичний аспект вивчення ойконімікону України бере до уваги етнографічні відомості, проте інтерпретує їх не тільки через призму етнології, але й лінгвістики та культури назвотворення.

Ключові слова: етнографія, етнолінгвістика, ономастика, ойконім, етнічна свідомість, матеріальна та духовна культура.

Постановка проблеми. Початки української етнографії сягають давньоруських літописів, українських документів XIV–XVII ст., козацького літописання XVII–XVIII ст., заряснівши в першій половині XIX ст. іменами представників трьох основних осередків науково-літературного руху в Україні – Харківського, Київського та Львівського. Подвижницька праця Гліба Успенського та Ізмаїла Срезневського, Михайла Максимовича та Опанаса Марковича, Івана Вагилевича та Якова Головацького сприяла спрямуванню етнографії на наукову стежу і торкнулася не тільки героїчного минулого українського народу, культури, побуту, звичаїв, фольклору, але й почасті назв пізнаних водойм, освоєних земель, замешканих осель. Тож майже через два століття опісля маємо підстави припустити, що сучасна етнолінгвістика перетинається з етнографією не тільки початковим сегментом етно-

Мета розвідки – розглянути ономастичний аспект етнографічних та етнолінгвістичних студій.

Аналіз досліджень та виклад основного матеріалу. Мовознавчі висновки великого українського науковця, першого ректора Київського університету Михайла Максимовича ніколи не були чисто теоретичними, відірва-

ними від живого народного середовища. Тож і *Полтава*, *Переяслав*, *Перекоп*, за спостереженнями дослідника, мають бути оформленими саме так, бо подорожі містами та селами краю переконали славіста-етнографа (а мали би перекопати й Шафарика, який на Слов'янській карті позначив їх як *Пивтава*, *Переясливъ*, *Перикипъ*), що саме так завжди говорили, писали й пишуть у Південній Русі – *Полтава*, *Переяслав*, *Перекоп* [див. ще 12, 329–344].

Серед вітчизняних дослідників, етнографічні спостереження яких дають підстави судити про генезу назви поселення, називають також Івана Вагилевича. Ойконіми *Бар*, *Библо*, *Бунів*, *Кульматичі*, *Рулеве*, *Сопіт*, *Тухля* видавалися вченому кельтськими за походженням, бо заселяли та іменували їх бойки, а предками бойків, за однією з версій, було кельтське плем'я боїв; гуцульські ж ойконіми *Печеніжин*, *Печенія*, *Узин*, *Узів* було кваліфіковано як тюркські, позаяк самих гуцулів просвітитель виводив від тюркського племені уців [5, 416].

«Назви місцевостей – це ніби закам'янілий документ про ґрунт, первісну культуру, спосіб життя, традиції, звичаї і розселення наших предків. Назви поселень можуть яскраво продемонструвати, яким шляхом ішла слов'янська колонізація. У випадках, коли немає історичних доказів, однойменні топоніми переконують у тому, що поселенці вийшли з місцевості того ж імені», – цитував Вагилевичів побратим по «руській трійці» Яків Головацький чеха Маркіяна Коляра у передмові до «Географического словаря западнославянских и югославянских земель и прилежащих странъ» [6, 13–14]. Словник видано 1884 р. у Вільні. Уважалася ця праця географічною, однак ставила перед собою й етнологічне завдання: повернути на карти містам *Лемберг*, *Будвейс*, *Альтзоль*, *Клягенфурт*, *Нейзац*, *Фіуме*, *Рагуза* та ін. їхні питомі ймення *Львів*, *Будієвиці* (*Будьєвицы*), *Зволень*, *Целовець*, *Новий Сад*, *Ріка*, *Дубрівник* тощо [6, 5], позаяк «німці, італійці, угорці, турки, заволодівши слов'янськими землями, нищили пам'ятки національного життя, перекручували географічні терміни на свій лад, або замінювали їх зовсім новими, запозиченими зі своєї мови словами і так увели свою топографічну номенклатуру» [6, 3].

Згодом таку ж думку обстоював Дмитро Яворницький. Вивчаючи картографічні джерела, оригінальні карти, атласи й плани, що були складені за часів існування Запорозької Січі та в перший період після її скасування, учений проаналізував інтенсивний процес роздачі колишніх запорозьких земель у власність новим господарям. Цей процес супроводжувався іменуванням та перейменуванням поселень і частим викоріненням колишньої «народнопоетичної» назви [23, 177]. Відомий історик та етнограф закликав відмовитися від назв, принесених на споконвічно українські землі росіянами, болгарами, сербами, греками, албанцями, молдаванами, вихідцями з Криму та Греції, і вмотивовано повернути все те, що було рідним, автохтонним.

Дві книги дорожніх нотаток – «Нариси Дніпра» [1] та «Нариси Дністра» [2] – залишив читачам письменник-етнограф Олександр Афанасьєв-Чужбинський. У першій праці описано життя на берегах Дніпра від порогів і до гир-

ла: навігацію й торгівлю, будні містечок і сіл, побут мешканців *Катеринослава, Кам'янки, сіл Волоське та Вознесенське, Олександрівськ, Тарасівка, Покровське, Станіславів, Очаків*. У другій – відтворено побут від села *Анути* вище *Хотина* до Дністровського лиману (нині це територія України й Молдови). Землі від *Онута (Анути)* до *Хотина* автор називає руською Буковиною, а бессарабських українців вважає спільними за походженням із галицькими. Як аргумент на користь давньої з'яви українського населення у Північній та Центральній Бессарабії слугують назви місцевих населених пунктів, зокрема ойконім *Хотінь* – слов'янська назва міста, яка саме в такому вигляді (а не *Хотин*) збереглася в говірці місцевого населення [8, 66].

Збір та систематизація топонімного матеріалу, збереженого народною пам'яттю, стали надважливим завданням для Ісидора Шараневича. Він був переконаним, що не тільки назви міст та сіл, але й гір, лісів, рік, полів часто містять у собі закодовану інформацію, яка допомагає виявити сліди прикритих землею старовинних поселень [4, 139], а галицькі ойконіми *Поморяни, Половці, Печеніжин, Пруси, Прусів* кваліфікував як відетнонімні [21, 44].

На виявлення етнослідів на суміжних з Україною територіях була скерована стаття Івана Франка «Сліди Русинів у Семигороді» [20]. На підставі аналізу фонетичних та морфологічних ознак топонімів учений доводить побутування давніх слов'янських поселень у Трансільванії (у Семигороді) [див. ще 9, 43].

Про етнічний слід в онімах дещо згодом писав Микола Сумцов. Автор семантичної класифікації ойконімів татарськими за походженням вважає назви поселень *Аул, Балаклея, Ахмед, Гаджівщина, Ахтирка*, литовськими – *Литовська, Литвинівка, Литвинки*, польськими *Ляшки, Лядське, Ляховичі*. Щоправда, стосовно ойконімів *Волька Мазовецька, Ляшки Долішні, Ляшки Горішні, Ляшки Королівські, Ляшків, Ляшки Подорожні, Ляховці, Ляцьке, Ляшки Гостинні, Ляшки Зав'язані* дослідник прислухався до думки свого вчителя Олександра Потєбні, який припускав, що село могло розростися з хутора, де жив якийсь *Ляшко, Ляховець*. Той *Ляшко, Ляховець* і однозначно *Ляхович* уже не були поляками, а мали таке прізвисько / прізвище, тож на первісний етнічний склад вказують хіба що назви *Ляцьке* і *Воля Мазовецька*.

Румунськими ойконімами, або «українськими з указівкою на Румунію», називає Микола Сумцов *Братушани, Ставчани, Петрейти, Трифонешти; Волоське, Волошино, Волохівка, Волохів Яр, Волоську Балаклею, Волоський Кут*. Однак тут також варто відділити «зерно від полови»: чи суфікс *-ан-и* в назвах *Братушани, Ставчани* справді «вказує на Румунію», чи *Петрейти, Трифонешти* – первісні назви, а не пізніші, румунами модифіковані; чи не стала *Балаклея* *Волоською* після 1712 р., як від Шидловського перейшла у власність волоського стольника Дмитрія Єнакія, а *Кут* став *Волоським* тільки тоді, коли був відданий полковнику румунського походження Іллі Абазі?

Микитин Перевіз перетворився на *Нікополь, Юрт* на *Ольгополь*, з'явилися *Андріанополь, Маріуполь, Орестополь, Фониполь* тощо після того, як на

берегах Азовського моря поселилося та заснували свої оселі майже вісімнадцять тисяч греків. Пам'ять про сербських поселенців збереглася в ойконімах *Сербинівка, Сербка, Сербулів, Сербулівка, Вуйчева (Вуичева), Вукотичева, Текелієва*, про німецьких колоністів – в назвах поселень *Данциг, Вормс, Дармштадт, Нейдорф, Блюменфельд, Блюменталь, Розенталь*. Микола Сумцов застерігав: спрямовуючи дослідження в етнологічне русло, можна наробити багато помилок. Тож слід добре поміркувати, чи логічно назви поселень *Печеніги* та *Печеніжино* виводити від етноніма *печеніги*, а в ойконімах *Чугуєв* і *Кременчуг* убачати ім'я половецького хана *Чуги* [16, 456–489].

Коли лінгвістичні дослідження в царині ойконіміки в середині ХХ ст. взяли курс на пріоритетність структурно-словотвірних студій над лексико-семантичними, таких застережень стало ще більше.

Наприкінці ХХ ст. лінгвоцентризм поступається місцем антропоцентризму, а останній покликав до життя етнолінгвістику – «галузь мовознавчої науки, що вивчає мову як творчий продукт її носія» [7, 8].

Етнолінгвістика межує з етнологією, культурологією та психолінгвістикою і спрямована на вивчення віддзеркалення в мові й мовленні етнічної свідомості, менталітету, характеру, матеріальної та духовної культури народу. Етнолінгвістичний напрям у мовознавстві орієнтує дослідника на розгляд співвідношення мови й духовної культури, мови й народного менталітету, мови й народної творчості, їхнього взаємозв'язку та різних типів їхньої кореспонденції [14, 163]. Усякий пласт природної мови, що включає в себе одиниці з загальною денотативною спрямованістю, кодує інформацію про певний фрагмент дійсності, пропущену через призму внутрішнього світу носія мови, яка увібрала в себе особливості його духовної культури. Етнолінгвістичні дослідження, що мають справу з подвійним відображенням (фрагмента дійсності – в свідомості носія культури, фрагмента свідомості – в мові), ставлять, відповідно, перед собою два взаємопов'язані завдання: визначити специфіку національно зумовленого сприйняття фрагмента дійсності та показати особливості мовного каналу трансляції інформації про такий фрагмент дійсності. Щодо топонімного матеріалу, то це подвійне завдання Олена Березович формулює так: виявити своєрідність топонімії як мовного джерела інформації про духовну культуру народу [3, 7]. Ця інформація закладена на рівні етногенетичного коду, позаяк людина первісно іменувала заселений об'єкт з необхідності виокремити та зафіксувати визначальну його ознаку.

Знищити зафіксований в ойконімах етногенетичний код українців та всіх тих, для кого наші землі стали рідними, а засновані поселення малою батьківщиною, намагалося післявоєнне впорядкування назв населених пунктів 1946 р. Про тотальні перейменування того часу в українській ономастичній літературі вже є не одна ґрунтовна розвідка. Проте етногенетичний код в ойконімах – це набагато ширше питання, ніж бачили його горе-перейменовувачі, стираючи з географічної карти України назви поселень *Ляшки, Пруси, Угри, Ятвяги* тощо, тобто ті, що, на їхню думку, були пов'язані з різними ет-

носами. «Якщо до 1947 р. в ойконімії України було відображено більше 30 назв народностей і націй, на зразок, *баскаки, болгари, вірмени, волохи, греки, киргизи, китайці, молдавани, мордва, німці, поляки, пруси, серби, татари, турки, угорці, французи, хорвати, цигани, чехи, шваби, шведи, ятвяги* тощо, то після 1947 р. усі назви поселень з цими етнонімами в основах було перейменовано, в тому числі й ойконіми з атрибутом *руський* та *український*, які сприймалися як тотожні. Виняток зроблено лише для назв *російський, російське*» [5, 228]. До того ж сьогодні переконаємося, що етимонами ойконімів *Ляшки, Пруси, Угри, Ятвяги* тощо на час заснування та іменування поселень могли бути не етноніми, а антропоніми.

Віталій Жайворонок для ілюстрації точок перетину між етнолінгвістикою та ономастикою простежує деякі онімні та етнонімні паралелі в назвах річок і населених пунктів України, Хорватії та Сербії: коли і як виникли назви рік *Хорватка* на Київщині, *Сербень* або *Сербин* на Івано-Франківщині; який мотив іменування низки поселень так званої Нової Сербії на Правобережній Україні та в Слов'яно-Сербії сучасної Луганщини, Донеччини й Полтавщини; чому на Житомирщині є населені пункти *Серби, Сербинівка, Сербослобідка* та ін.; звідки в Хорватії взялися *Zitimir, Malin, Kiyev, Kiyevci, Kiyevo, Kiyani* тощо [7, 32–33].

Свого часу Володимир Никонов виокремлював у топонімах три плани значення: 1) дотопонімний (етимологічний); 2) власне топонімний (географічний); 3) відтопонімний (асоціативний) [13, 57–61]. У такому розрізі можна простежити й етнокод в ойконімах: доойконімне значення – мотивація ойконіма етнонімом або іншою етнічно маркованою одиницею; власне ойконімне значення – ойконім як етноназва; відойконімне/постойконімне (останній термін за Михайлом Торчинським) значення – ойконім як символ або етносимвол.

Доойконімне значення. Закарпатське село *Німецька Мокра* було засноване австрійськими поселенцями у XVIII ст. у верхів'ї ріки Тересви біля села *Мокра* (що далі стало іменуватися *Руська Мокра*). Атрибут *Deutsch* у назві *Deutsch Mokra* указував на заселення долини *Мокра* (на дозаселення села *Руська Мокра*) колоністами із Зальцкаммергута. Отже, етнонім *німець* (утворений від нього атрибутивний компонент *Німецька*) має логічне пояснення. Натомість не доводиться ствердно говорити про вплив етноніма *німець* на творення назви поселення *Німшин* (колишнє *Німчин* (1455–1469 рр. – *Nietczyn* [10, 104], а за припущенням Михайла Худаши, колишнє *Ненчин* [22, 242–243]). За структурою ойконім – виразний посесив на *-ин*. Хто та жінка, якій належало давнє село на теперішній Івано-Франківщині: була вона поіменована *Німкою*, як Оленка *Ньмка*, про яку згадує іменослов Миколая Тупикова [19, 462], чи була 'німкенею', 'дружиною німця', 'німою жінкою'; 'чисюсь ненкою (ненкою, матір'ю)? Запитань багато, а відповідь ховається за скрижалями історії, у старих документах, загублених біля древнього Галича.

Власне ойконімне значення. Етноназвою можемо кваліфікувати ойконім, мотивований етносимволом. Однак не кожен ойконім, а тільки той, який при

іменуванні, а частіше при перейменуванні набув символічної функції. Так, одним із найвідоміших знаків української етнокультури є *калина*. В Україні сьогодні побутують 84 *Калинівки* й 11 поселень *Калинове*. Різні мотиви виникнення цих ойконімів. Як правило, це відмікротопоніми, відантропоніми, відапелятивні деривати і тільки частина з них – штучні, символічні утворення. Та попри те, що кожна *Калинівка/Калинове* має свою генезу та історію виникнення – сьогодні сприймаються ці назви як ойконімні знаки української етнокультури.

Постойконімне значення. «Духом символу пройнята вся філософія імені», – стверджує Юрій Степанов [15, 65]. Тому в етнолінгвістиці так важливо простежити механізм символізації оніма, до того ж оніма не літературно-художнього, не антропоніма як найбільш культуроємного і не мікротопоніма як створеного переважно колективним народним досвідом, а реального ойконіма.

Процес перетворення власної назви в символ, творення конотативних онімів або конотонімів, і ширше – теоретичні засади ономастичної конотації знайшли своє місце в працях Євгенія Отіна, а далі – Лариси Буштян, Галини Лукаш, Вікторії Канни, Олександра Тараненка та ін. До прикладу, Олександр Тараненко з покликанням на «Словарь коннотативных собственных имен» Євгена Отіна [17], вималював своєрідну конотативну «соціолінгвістичну карту» української топонімії з акцентом на ойконімах (топонімах) *Бабин Яр, Гуляйполе, Київ, Донецьк, Хутір-Михайлівський, Переяслав, Полтава, Львів, Севастополь, Одеса, Батурін, Крути, Базар, Берестечко, Жовті Води, Конотоп, Кобиляки, Хацапетівка, Зачепилівка, Жмеринка, Бердичів, Одеса, Чорнобиль, Прип'ять, Алчевськ, Новобогданівка* [18, 14–36]. Сьогодні таку карту з великим болем можемо доповнити ойконімами *Авдіївка, Валноваха, Дебальцеве, Гловайськ, Станиця Луганська*, а з вірою та оптимізмом – назвами *Буковель, Колочава, Опішня, Петриківка* тощо.

Базою для конотонімізації стає певна відомість власної назви в соціумі; наявність у власній назві яскравих конотем, що можуть представляти і заступати понятійний денотат загальної назви; стереотипність і повторюваність ситуацій, здатних «розбудити» таку конотему; можливість орієнтуватися на опрацьовану мовною практикою модель творення такої семантичної структури [11, 186–193]. Однак, якщо конотація – це шлях перетворення готової власної назви в символ, то «географічно-ландшафтні, геополітичні, кліматичні, господарсько-побутові умови життя людини формують поведінкові ознаки, менталітет, духовне єство етносу» [7, 164], що неминуче позначається на тому первинному слові, яким людина номінує пізнаний, створений, заселений географічний об'єкт (на дотопонімному плані значення, за Володимиром Ніконовим). Матеріальна та духовна культура, одиниці довкілля і вагомні реальні та ірреальні кванти втілюються в слово-назву і це слово стає образом, майже повсякчас національно маркованим. Так власна назва вбирає в себе дух часу і простору, щоб стати символом цього духу. Цей процес може бути природним або штучним, довготривалим або миттєвим, більш або менш вдалим,

але він завжди виникає з необхідності іменувати об'єкт, дібравши для цього такий вербальний знак, який є саме в той час і саме на тій території найдо речнішим. Чи говоримо про іменування, коли назва заселеного об'єкта чітко корелювала з об'єктом, примітним на території, чи вона давала відповідь на питання, хто тут поселився, кому осада належить, яке це поселення, у чю честь його названо тощо. Отже, процес народження ойконіма – це віддзеркалення в ньому духовної культури та культури довкілля, яка (ця культура) волею долі стає його символом.

Зрозуміло, що найоптимальнішою джерельною базою для здійснення етнолінгвістичних досліджень з ономастики є мікротопоніми. Саме «народні топоніми», як часто називають цей клас онімів, є виразниками глибинного автохтонного етнокоду, об'єктиваторами непідробної інформації про засоби та способи національного іменування географічного простору. Збережені та описані мікротопоніми моделюють мовленнєву картину світу, а потрактовані здебільшого в дусі народної етимології, стають етнокультурними концептами, культурним смислом слова-назви. Однак величезний обшир сучасних назв населених пунктів також мотивовано мікротопонімами, до прикладу, поселення *Гаї* (Льв., 2, См., Тр.), *Гай* (Днп., Жт., Кв., Рв., 2, См., Чрв., Чрк., Чрн., 2), *Гайки* (Вл., Жт., Пл., Рв.) – українські села й іменувала їх людина не тільки тому, що вона поселилася у *гаю*, *гаях*, *гайках*, а й тому, що вона думала по-українськи. І, навпаки, не по-українськи мислили номінатори сіл *Березова Роца* (Чрн.), *Весела Роца* (Днп.), *Роца* (Од., См., Чрн.).

Правильне прочитання первісно посесивних назв населених пунктів, відантропонімних, відпатронімних ойконімів, дериватів від родинних назв тощо також дає можливість вести мову про світогляд, ментальність та етноналежність людини-номінатора. В аналізі таких питань убачаємо **перспективи наших подальших студій**.

Висновки. Отже, етнографічні дослідження, започатковані в основному в ХІХ ст., підводили вчених до висновків етнолінгвістичного характеру. З виокремленням на межі з етнологією, культурологією та психолінгвістикою етнолінгвістики виявлення етнокоду в ойконіміконі стало особливо актуальним. Автохтонність назви поселення говорить про споконвічність заселеної українцями землі, міграційні процеси супроводжуються перенесенням іменувань рідних осель, національний колорит ойконімів зберігається або відроджується попри суспільні зміни та політичні віяння, а штучні ідеологічні назви помирають разом з епохою, яка їх народила.

Література

1. Афанасьєв-Чужбинський О.С. Нариси Дніпра / О.С. Афанасьєв-Чужбинський. – Львів : Априорі, 2016. – 544 с.
2. Афанасьєв-Чужбинський О.С. Нариси Дністра / О.С. Афанасьєв-Чужбинський. – Львів : Априорі, 2016. – 524 с.

3. Березович Е.Л. Топонимия Русского Севера: этнолингвистические исследования / Е.Л. Березович. – Екатеринбург : Издательство Уральского университета, 1998. – 338 с.
4. Борчук С.М. Громадсько-культурна та наукова діяльність Ісидора Івановича Шараневича (1829–1901) / С.М. Борчук ; за ред. Р. Бачкура. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2009. – 211 с.
5. Бучко Г., Бучко Д. Історична та сучасна українська ономастика : вибрані праці / Г. Бучко, Д. Бучко. – Чернівці : «Букрек», 2013. – 456 с.
6. Географический словарь западнославянских и югославянских земель и прилежащих стран. Съ приложениемъ географической карты / сост. Яковомъ Головацкимъ. – Вильна Типография А.Г. Сырина, 1884. – 445 с.
7. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика : нариси : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
8. Ільків М.В. «Нариси Дністра» О. Афанасьєва-Чужбинського про старожитності Хотинщини / М.В. Ільків // Вісник Інституту археології Львівського університету. – 2013. – Вип. 8. – С. 65–74.
9. Котович В. Теоретичні аспекти лінгвокультурологічного дослідження ойконімії України / В. Котович // Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Філологія». – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017. – Випуск 40. – С. 42–53.
10. Котович В. Походження назв населених пунктів Опілля / В. Котович. – Дрогобич : Відродження, 2000. – 155 с.
11. Лукаш Г.П. Семіотика конотонімів: знак і символ / Г.П. Лукаш // Лінгвістика. – № 2 (29). – Луганськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – С. 186–193.
12. Максимович М.А. О малороссийском произношении местных имен / М.А. Максимович // Собрание сочинений М.А. Максимовича. – К., 1880. – Т. III. – С. 329–344.
13. Никонов В.А. Введение в топонимику / В.А. Никонов. – М. : Наука, 1965. – 180 с.
14. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
15. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка: семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю.С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 335 с.
16. Сумцов Н.Ф. Малорусская географическая номенклатура / Н.Ф. Сумцов // Киевская старина. – 1886. – Т. XV. – С. 456–489.
17. Отин Е.С. Словарь коннотативных собственных имен / Е.С. Отин. – Донецк : Юго-Восток, 2010. – 518 с.
18. Тараненко О.О. На теми сучасного українського ономастикону: тенденції конотативних нашарувань / О.О. Тараненко // Мовознавство. – 2010. – № 1. – С. 14–36.
19. Тупиков Н.М. Словарь древнерусских личных собственных имён / Н.М. Тупиков // Записки отделения русской и славянской археологии русского археологического общества. – СПб., 1903. – Т. 6. – 857 с.
20. Франко І. Сліди Русинів у Семигороді / І. Франко // Назвознавчі праці. – Серія : Назвознавство / за ред. Яр. Рудницького. – Вінніпег : Українська Вільна Академія Наук, 1957. – Ч. 14. – С. 55–80.
21. Худаш М.Л., Демчук М.О. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімії утворення) / М.Л. Худаш, М.О. Демчук. – К. : Наукова думка, 1991. – 268 с.

22. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів) / М. Худаш. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2004. – 536 с.

23. Яворницький Д. Топографический очерк Запорожья / Д. Яворницький // Киевская старина. – 1884. – № 6. – С. 177.

References

1. Afanasiev-Chuzhbynskyi, O.S. (2016a). *Narysy Dnipro [Essays on the Dnieper]*. Lviv: Apriori [in Ukrainian].

2. Afanasiev-Chuzhbynskyi, O.S. (2016b). *Narysy Dnistra [Essays of the Dniester]*. Lviv: Apriori [in Ukrainian].

3. Berezovych, E.L. (1998). *Toponimiia Russkogo Severa: etnolingvistichekies isledovaniia [Toponymy of the Russian North: Ethnolinguistic studies]*. Ekaterinburg: Izdatelstvo Uralskogo universiteta [in Russian].

4. Borchuk, S.M. (2009). *Hromadsko-kulturna ta naukova diialnist Isydora Ivanovycha Sharanevycha (1829–1901) [Public and cultural and scientific activity by Isidor Sharanevich (1829–1901)]*. Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka [in Ukrainian].

5. Buchko, H., & Buchko, D. (2013). *Istorychna ta suchasna ukrainska onomastyka [Historical and modern Ukrainian onomastics]*. Chernivtsi: «Bukrek» [in Ukrainian].

6. Golovatchii, Ia. (Ed.) (1884). *Geograficheskii slovar zapadnoslavianskikh i iugoslavianskikh zemel i prilozhashchikh stran. S prilozheniem geograficheskoi karty [Geographical dictionary of West Slavic and Yugoslav lands and adjacent countries. With an attachment of a geographical map]*. Vilna: Tipografia A.G. Syrina [in Lithuania].

7. Zhaivoronok, V. (2007). *Ukrainska etnolinhvistyka: narysy [Ukrainian ethnolinguistics: Essays]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

8. Ilkiv, M.V. (2013). «Narysy Dnistra» O. Afanasieva-Chuzhbynskoho pro starozhytnosti Khotynshchyny [«Essays by the Dniester» by O. Afanasyev-Chuzhbynsky about antiquities of Khotyn region]. *Visnyk Instytutu arkeolohii Lvivskoho universytetu – Journal of the Institute of Archeology of Lviv University*, 8, 65–74 [in Ukrainian].

9. Kotovych, V. (2017). Teoretychni aspekty linhvokulturolohichnoho doslidzhennia oikonimii Ukrainy [Theoretical aspects of linguistics and culturology study of oikonimiya of Ukraine]. *Problemy humanitarnykh nauk: zb. nauk. prats DDPU imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University* (pp. 42–53). Drohobych: Redaktsiino-vydavnychi viddil DDPU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].

10. Kotovych, V. (2000). *Pokhodzhennia nazv naselenykh punktiv Opillia [The origin of the names of the settlements of Opilia]*. Drohobych: Vidrozhennia [in Ukrainian].

11. Lukash, H.P. (2013). Semiotyka konotonimiv: znak i symvol [Semiotics of the konotonim: a sign and a symbol]. *Linhvistyka – Linguistics*, 2 (29), 186–193. Luhansk: DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka» [in Ukrainian].

12. Maksimovich, M.A. (1880). O malorossiiskom proiznoshenii mestnykh imen [On the little Russian pronunciation of local names]. *Sobranie sochinenii M.A. Maksimovicha – Collection of works by A.M. Maksymovych*, 3, 329–344. Kiev [in Russian].

13. Nikonov, V.A. (1965). *Vvedenie v toponimiku [Introduction to Toponymy]*. Moskva: Nauka [in Russian].

14. Selivanova, O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia* [Modern linguistics: the terminology encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
15. Stepanov, Iu.S. (1985). *V trekhmernom prostranstve iazyka: semioticheskie problemy lingvistiki, filosofii, iskusstva* [In the three dimensional space of the language: semiotic problems of linguistics, philosophy, art]. Moskva: Nauka [in Russian].
16. Sumtsov, N.F. (1886). Malorusaskaia geograficheskaia nomenklatura [Little Russian geographic nomenclature]. *Kievaskaia starina – The ancient Kyiv*, 15, 456–486. Kiev [in Russian].
17. Otin, E.S. (2010). *Slovar konnotativnykh sobstvennykh imen* [Dictionary of connotative proper names]. Donetsk: Iugo-Vostok [in Russian].
18. Taranenko, O.O. (2010). Na temy suchasnoho ukrainskoho onomastykonu: tendentsii konotatyvnykh nasharuvan [On the themes of modern Ukrainian onomasticon: tendencies of connotative layers]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 1, 14–36. Kyiv [in Ukrainian].
19. Tupikov, N.M. (1903). Slovar drevnerusskikh lichnykh sobstvennykh imen [Dictionary of old Russian personal own names]. *Zapiski otdeleniia russkoi i slavianskoi arkheologii russkogo arkheologicheskogo obshchestva – Notes of the Department of the Russian and Slavic Archeology of the Russian Archaeological Society* (Vol. 6). Saint Petersburg [in Russian].
20. Franko, I. (1957). Slidy Rusyniv u Semyhorodi [Traces of Rusyns in Semigorod]. In Yar. Rudnytskii (Ed.), *Nazvoznavchi pratsi. Serii: Nazvoznavstvo – The name of the work. Series: Title and work*, 14, 55–80. Vinnipeh: Ukrainska Vilna Akademiia Nauk [in Ukrainian].
21. Khudash, M.L., & Demchuk, M.O. (1991). *Pokhodzhennia ukrainskykh karpatskykh i prykarpatskykh nazv naselenykh punktiv (vidantroponimni utvorennia)* [Origin of Ukrainian Carpathian and Carpathian names of settlements (from the anthroponomy of formation)]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
22. Khudash, M. (2004). *Ukrainski karpatski i prykarpatski nazvy naselenykh punktiv (utvorennia vid vidapeliatyvnykh antroponimiv)* [Ukrainian Carpathian and Carpathian names of settlements (the formation of from an appellative of anthroponyms)]. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
23. Iavornitckii, D. (1884). Topograficheskii ocherk Zaporozhia [Topographical sketch of Zaporozhye]. *Kievaskaia starina – The ancient Kyiv*, 6, 177 [in Russian].

KOTOVYCH Vira – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Department of Philology and Methods of Teaching at Elementary School, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, 82100, Ukraine (virako@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6370-8135>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4557.2018.42.150393>

ETHNOLINGUISTIC ASPECT OF THE STUDY OF THE OIKONYMICON OF UKRAINE

Abstract. The article analyzes the onomastic aspect of ethnographic and ethnolinguistic studies. It gives an overview of ethnographic research of the nineteenth and early twentieth centuries (M. Maksymovych, I. Vahilevych, Y. Holovatsky, O. Afa-

nasyev-Chuzhbynsky, I. Franko, I. Sharanevych, D. Yavornytsky, M. Sumtsov, etc.) who considered the issues of ethnography, the problems of functioning of the names of settlements. It highlights the points of contact of ethnography and modern branch of scientific researches – ethnolinguistics. The author proves that ethnolinguistics borders on ethnology, culturology and psycholinguistics, and focuses its efforts on studying the reflection in the language and language of ethnic consciousness, mentality, character, material and spiritual culture of the people. Ethnolinguistic studies deal with a double reflection (the fragment of reality – in the minds of the bearer of culture, the fragment of consciousness – in the language); it sets two interrelated tasks: to determine the specifics of the nationally determined perception of the fragment of reality and to show the features of the linguistic channel of the translation of information about such a fragment of reality. The implementation of the ethnolinguistic code in oikonyms at the level before the oikonym (etymological), actually the oikonym (geographic) and post the oikonym (associative) meaning. The motivation of the oikonym is determined by ethnonym or other ethnically marked unit; analyzed by separate oikonyms as ethno names, others – as symbols or ethosymbols. It is proved that the autochthonousness of the name of the settlement speaks of the primacy of the Ukrainian inhabited land, migration processes are accompanied by the transfer of names of native dwellings, the national color of the oikonyms is preserved for centuries or revived despite social changes and political trends. Summarizing the above, the ethnolinguistic aspect of the study of the oikonymicon of Ukraine takes into account ethnographic information, but interprets them not only through the prism of ethnology, but also the laws of linguistics and culture of creation.

Key words: *ethnography, ethnolinguistics, onomastics, oikonym, ethnic consciousness, material and spiritual culture.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2018 р.